

VERDER! IMMER VERDER!

**Een bezoek van Mattheus van Delden
aan het kleine eiland Helgoland
1877**

M.L. Hansen (ed.)

VERDER! IMMER VERDER!

**Een bezoek van Mattheus van Delden
aan het kleine eiland Helgoland
1877**

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Route overzicht	9
Het reisverslag	11
Index	18

Inleiding

Mattheus van Delden (1826 -1906) was na vele reizen een geroutineerde toerist geworden. Met groot gemak vond hij zijn weg in vreemde landen en steden, en accepteerde zonder veel omhaal de onaangename kanten van het reizen. Hij maakte gemakkelijk nieuwe kennissen zodat hij – hoewel alleen op reis – genoeg aanspraak had. Hij keek met belangstelling naar de vele aspecten die een verblijf in een voor hem nieuwe omgeving bood en hij mijmerde een beetje over zijn vervlogen jeugd bij de herkenning van vroeger bezochte plaatsen.¹ Hoe vrolijk was het geweest in de feestzalen van Bentheim en hoeveel van zijn mede-feestvierders van toen waren inmiddels overleden. De stad Hamburg vond hij na eenentwintig jaar weinig veranderd, het was nog steeds een prachtige stad maar het meeste had hij al gezien. Na zijn vele reizen kon hij het vergelijken niet laten, hij vergeleek de dieren- en botanische tuin van Hamburg met die van Rotterdam, Amsterdam en Keulen, hij vergeleek de prijzen van hotels en restaurants en constateerde verschillen in de gebruiken bij een begrafenis.

Een steeds terugkerend genoegen bij Mattheus van Delden zijn de baden. Zodra hij kans zag baadde hij in rivieren en in zee. Als het even kon begon hij de dag met een bad. Dat deed hij thuis, in Deventer, in de IJssel en hij deed het op reis, het verkwikte hem zeer. Op een zo'n klein eiland als Helgoland is de zee altijd vlakbij, de geur van de zee en de lichtschakeringen op het water bleven hem boeien. De geheimzinnigheid van de zee, hetzij rustig deinend in de nacht of onstuimig bij stormachtig weer, bleef hem intrigeren.

In de weinige dagen van zijn verblijf op Helgoland doorkruiste hij het eilandje zodat hij nagenoeg alles had gezien wat deze rots in zee te bieden had. Het afscheid van het eilandje vervulde hem met weemoed, ook dat was een terugkerend thema bij Van Delden. Maar zijn vakantiedagen waren beperkt, hij moest op tijd weer naar huis. Niet naar echtgenote en kinderen – hij was nog ongetrouwd – maar naar zijn werk. Van Delden was zeepzieder van beroep en hij werkte in het familiebedrijf dat in Deventer gevestigd was.

Het korte reisverslag over het kleine eiland Helgoland wordt bewaard in het familiearchief Van Delden in het SAB, inventaris nummer 67. De titelpagina van het ingebonden schrift en de pagina met de reisroute zijn ongenummerd. De overige 34 pagina's zijn wel genummerd. Op de omslag staat:

Helgoland
1877

Voor de transcriptie golden de volgende regels:

- De spelling, interpunctie etc. zijn zonder wijzigingen overgenomen.
- De paginanummering staat tussen [vierkante haken].
- De onderstrepingen zijn gecursiveerd.
- Onleesbare teksten zijn vermeld als < -- > en slechtleesbare teksten staan eveneens tussen <punthaken>.
- De namen van personen zijn zoveel mogelijk in nationale en internationale biografieën opgespoord. Maar niet altijd bleek dat mogelijk, zodat daar toelichting ontbreekt.

1 Zie voor meer reizen van Mattheus van Delden het overzicht van de *Overijsselse Handschriften*, achterin deze uitgave.

Route overzicht

Helgoland
1877.

Reisroute

1877.		bladzijde
Zondag	24 Junij	Spoorreis naar Hamburg ... 1
Maandag	25 .. "	Hamburg 3
Dings dag	26 .. "	Reis naar Helgoland 10
Woensdag ...	27 .. "	Helgoland 16
Donderdag ..	28 .. "	Helgoland 28
Vrijdag	29 .. "	Terugreis naar Hamburg .. 32
Zaterdag	30 .. "	Tehuisreis 34

Het reisverslag

[1] Hoe weinig dagen er ook verlopen mogten zijn tusschen het beramen, en de volvoering van een uitstapje, met de Pinksterdagen, naar 't eiland Walcheren, zoo werd dien korten bedenktijd, in snelheid van opvatting en uitvoering, verre overtroffen, door een opvolgend reisje naar 't eiland Helgoland.

Op den morgen toch van

Zondag den 24 Junij 1877, mijn gewoon bad, in de stadsgracht, nemende, maakte ik onwillekeurig eene vergelijking, tusschen dit kalm genoegen, en het veel opwekkender genot van een zeebad, dat mij, door het fraai weder, ongemeen uitlokkend scheen.

Mijne gedachten dwaalden verder af, en bleven verwijlen by eene annonce, weinige dagen geleden, in een Duitsch tijdschrift, over eene stoombootdienst, tusschen Hamburg en Helgoland. Te huis komende zag ik daarover een Hendschel na, en kwam na korte [2] oogenblikken beraad, tot het besluit, dat eene onmiddellijke uitvoering de meest wenschelijke zoude zijn, in verband met de gewone dagelijksche bezigheden; er was geene enkele reden, tot verhindering, en stelden eenige weinige preparativen mij in staat, nog dienzelfden avond te 6,47 uur, per sneltrein te vertrekken.

Via Zutphen bereikte ik, bij 't vallen van den avond, Bentheim, waar de inspectie op de Deutsche grenzen, zeer gemakkelijk afliep. Tengevolge van den feestdag met St Jan, heerschte hier, eene buitengewone drukte; de processie s'morgens, en het bal, in het Curhaus s'avonds, hadden, als gewoonlijk, honderden bezoekers, uit de omliggende Deutsche en Hollandsche plaatsen, doen te zamen stroomen.

Het stille Bentheim is dan in feestdos gehuld, jubelend in opgewondenheid; en herinnerde ik mij levendig, hoe dikwijls ik zelf, die bals bij woonde en er mij uitnemend amuseerde. Hoe velen van hen, met wie ik toen ter feestzaal toog, zijn reeds niet meer, terwijl [3] de overigen met hunne jeugd achter den rug, die vreugde aan jongere geslachten moeten overlaten, doch de sneltrein laat geen' tyd, voor zulke overpeinzingen. Verder! immer verder! luidt het wachtwoord, het vreemde land, en een' nieuwen dag te gemoet, want om één uur te Münden komende was

Maandag 25 Junij reeds aangebroken.

Eene wagen verwisseling met een half uur oponthoud, midden in den nacht, geven eene allernaangenaamste verstoring, en heeft men later de slaap, weder bijna gevat, dan wordt om half drie, te Hannover, die zelfde manoeuvre op nieuw gemaakt, met het verschil, dat het vertoef nu een heel uur duurt, terwijl met den langsten dag, de zon al reeds te voorschijn komt, en mag nu van iedere poging tot slapen, voor goed afscheid genomen worden, terwyl ik juist, om het onaangenaam verblyf van 11 tot 4 uur te Osnabrück, <om> de lijn voor Bremen te voorkomen, mij den omweg over Hannover getroost had.

Het nieuwe station verkeerde nog altijd in staat van wording, en stopte de trein du nog aan [4] het ongezellige hulpstation.

De verdere weg, over Uelsen, Celle en Lüneburg, die ik 21 jaar geleden, ook passeerde, en in mijne herinnering weinig bekoorlijks had, viel mij nu zeer mede, misschien door het cultiveren der Lüneburgerheide. Van die drie plaatsen, onderscheidt men weinig, doch verderop, van Harburg meer; eene zwarte berookte fabriekstad, die aan de zuidwestzijde, door eene lage heuvel reeks, liefelijk begrensd wordt. Hier vangen de groote spoorwegbruggen aan, die de verschillende armen der Elbe, overspannen, waar ik vroeger met stoomponten en diligence, de overtocht moest maken. 't Zijn colossale, zeer bezienswaardige werken.

Om half acht, arriveerde ik te Hamburg en, na een doorwaakte nacht, leerde ik er 't genot van eene toiletkamer in 't station, op vollen prijs stellen, en na een vluchtig ontbijt, reed ik per droschke, naar de aanlegplaats der booten, geheel aan de beneden zijde der stad bij St Pauli.

't Is eene aangename rid over die levendige [5] kaaijen langs de Elbe, met hare groote dokken en tallooze schepen, van alle natiën, doch de teleurstelling zooveel te grooter, toen ik bij aankomst moest vernemen, dat de vertrekdag der stoomboot, juist "rectificirt", of met andere woorden, op den volgenden dag gesteld was, 't welk mij verplichte dien dag in Hamburg te blijven en een logement op te zoeken. Ik koos Streitshotel aan den Binnen-alster, waar ik vroeger logeerde, en reed, in passant, langs 't bureau der stoombooten tot het bekomen, van nadere informatiën.

Hamburg is eene prachtige stad, en biedt aan vreemdelingen, veel bezienswaardigs, doch wanneer men, zooals ik, vroeger reeds alles bezocht heeft, dan wordt de keuze moeilijker.

Na eenig beraad, wandelde ik eerst langs aangrenzende straten, die alle, hoe fraai ook, weinig veranderd

waren. De beurs, een uiterst doelmatig gebouw, geheel met glas overdekt, beziet men het best, van de bovenste der twee galerijen, die langs de vier [6] binnen muren, zijn aangebragt. Het beursuur, was nog lang niet geslagen, en de ontzettende ruimte, dus geheel ledig, en voor het totaalaanzigt veel aangenamer.

Een uitstapje, per spoor, naar Blankeneze bedacht ik ongelukkig te laat, de doelmatigste trein was vertrokken, en de opvolgende, stemde, bij het terugkomen, niet, met den tijd der table d'hôte.

Ik besloot dus, den Zoölogischen tuin te gaan bezien, die mij nog onbekend was, en buiten de Damthor, vrij wel in de nabijheid van Streits-hotel ligt. De aanleg is smaakvol en munten, onder de groote collectie dieren, vooral de zeehonden uit, die zich aan den rand van de vijvers, in de zon koesterden, en ook nog een grooten Japanschen salamander, in het fraai aquarium, dat veel overeenkomst met het Keulsche, in den tuin van Flora heeft. Boven op eene toren, binnen de omheining, geniet men een allerprachtigst panorama, over een deel der stad en omstreken, en mag ik de uitstekende restauratie, ook niet onvermeld laten, waar ik, onder het [7] lommer der boomen, een heerlijk zitje <voor [de] deur> vond. Hoewel de geheele inrichting met den Rotterdamschen tuin, wel is waar, vele punten van verschil oplevert, niet alleen in de verzameling der dieren, maar ook in het botanisch gedeelte, dat te Rotterdam, verreweg de kroon spant, zoo is de overeenkomst, zoo treffend, dat ik somwijlen in verwarring geraakte in welke ik mij bevond, en worden ze beide, zoowel als de Keulsche- en al de andere zoölogische tuinen, die ik er zoovele bezocht, door Natura Artis Magistra te Amsterdam, verre in de schaduw gesteld.

Terugkomende had ik nog juist tijd, eenige oogenblikken het Alster-pavillioen te bezoeken, dat, op palen, in den Binnen-Alster gebouwd, aan de Alte Jungfern stieg grenst, en een alleraardigst uitzigt schenkt op dit groot bassin, waar stoom- en roeibootjes als om strijd af en aanvaren.

Na de uitmuntende table d'hôte, maakte de doorgewaakte nacht, eene poos rustens zeer wenschelijk, om toen op nieuw, naar den zoölogischen tuin te gaan, doch nu om geheel [8] andere beweegreden als s'morgens.

Er zoude muzikuitvoering zijn van het Hannoversch Hussaren Regiment N° 15, die zeer goed voldeed, en een talrijk publiek had gelokt. Door den regen, die s'middags viel, was 't er evenwel kil, en de grond zeer vochtig, terwijl onder de veranda vóór de restauratie alle plaatsen, digt bezet waren. Wel boden de galerijen ter zijde, voldoende ruimte, doch klonk de muziek uit het zeer hooggeplaatst orkest, aan dezelfde zijde er zeer slecht, en moest ik mij onder de wandelende toehoorders scharen, wilde ik er iets van genieten, en om nu een goed besluit aan den dag te maken, ging ik souperen, in de Neue Alster halle, eene uitmuntende restauratie, aan de Jungfernstieg, regt tegen over mijn hotel.

Dingsdag 26 Juny.

Na afscheid van 't zeer goed Streitshotel, hoewel somber, als men geene kamer, aan den Alster bekomen kan, dewijl de ontbijt- en eetzaal midden in huis liggen, liet ik mij per droschke, naar de boot brengen, die nu [9] te 9 uur vertrok, waartoe de reizigers van alle zijden kwamen opdagen.

Vrees voor te veel passagiers, behoefde niet gekoesterd te worden; 't was eene enorme zeeboot, met twee machines van de Hamburg-Amerikanische-Packetfahrt-Actiën-Gesellschaft, een prachtig schip, met ruime zalen, en even ruime aparte restauratie, waarin eene reeks van gedekte tafels en een groot buffet aan 't einde; eene goede rookkamer, mankeerde evenmin, en was 't groote, met tenten overspannen dek, in tweeën gesplitst, die men het best, met de namen van kuil en kampanje zoude kunnen kwalificeeren. Passagiers tweede klasse, werden niet aangenomen en was het geheele schip daardoor voor ieder toegankelijk.

In den aanvang boeijen de afwisselende omgeving zeer, die de stad, de haven met haar woud van masten, aanbieden

daarop volgt Altona, tegenwoordig reeds geheel met Hamburg vereenigd, en verderop verschillende dorpjes, en eene keur van [10] buitens en villas, die schilderachtig in 't groen tegen de heuvelreeks gelegen zijn, welke zich noordelyk van Hamburg langs den regter oever uitstrekt, en bij Blankenese eindigt.

Dit klein visschers dorpje, met de Süllberg, liggen wonderschoon, doch wordt daarna den fraayen regter oever, vlak en eentonig, even als de linker zijde, het van den aanvang af, reeds was. Onophoudelyk passeerden wij de grootste zeeschepen en stoombooten, die uit alle oorden, der wereld zich naar het magtig Hamburg begeven, of wel hunne verre bestemming te gemoet spoeden: gewone rivier stoom bootjes, marktschuiten met proviand, sleepbooten met groote driemasters op touw, modder machines en roeibootjes, wisselden als om stryd elkaar af, en bragten, eene altijd durende beweging, op den trotschen, immer breederen stroom, de voornaamste slagader van Noordelyk Deutschland

Er was zooveel te aanschouwen, dat ik tot hiertoe, weinig notitie nam, van het tachtig[11]tal mede passagiers, waaronder zich bij latere kennismaking, verscheidene zeer aangename menschen bevonden.

Achter Glückstadt, 't welke men ter naauwernood te zien krijgt, verwydt de rivier zich langzamerhand tot zeeboezem.

De stoomboot volgde nu den linkeroever tot aan Cuxhaven, de laatste stad aan den mond der Elbe, en het eenige station waar men een kort oogenblik stopt, om den zeeloods aan boord te nemen, waarna de rivier zoo breed wordt, dat de tegenoverliggenden oever, alleen by zeer helder weer te onderscheiden is

Met sterken westenwind, stuwt de Noordzee, hare opgeruide golven, met groot geweld de rivier binnen. De onstuimige kracht van deze aanrollende watermassas, worden eerst nog eenigermate gebroken, door de zandbanken, van het lage eiland Neuwerk ten westen, doch is ook dit gepasseerd, dan wordt het land onzichtbaar; het laatste vuurschip verdwijnt uit het oog, en hadden wy eindelyk [12] om half vier, de volle zee bereikt.

De boot als speelbal van wind en golven werd op ontzettende wijze geslingerd, de eene stortzee volgde op de andere, en drong, de hevige regen, die helaas al geruimen tijd ons deel was, door alle reten en naden, in de kajuit;

alles geraakte in beweging, of in drijvenden toestand, het schip kraakte van voren tot achteren, en lag soms geheel op zijde zoodat het ééne rad geen water meer raakte.

Een' trotschen ontzagverwekkenden aanblik, die onstuimige zee, met hare groote golven, die als bergen komen aanrollen om nu eens het schip, geheel in de hoogte te tillen, en dan weer in de laagte te doen wegduiken.

By enkele passagiers, uit het midden van Duitschland, die de zee, slechts bij naam kenden, ontstond reeds vrees voor mogelijk gevaar, doch velen hunner, misschien een vijftigtal, waren in zulke mate zeeziek, dat ze zich om niets [13] meer bekommerden. Op een uur afstand van Helgoland, waar twee stroomingen elkaar ontmoeten, werd de beweging zoo hevig dat, ook ik, bijna, een slachtoffer, der gevreesde ziekte werd, doch bleef ik gelukkig verschoond, toen de boot, in kalmer water geraakte en spoedig aan het doel der reis kwam.

Het kleine eiland Helgoland, verheft zich, als eene loodregte, roodgekleurde, 200 voet, hoge steenrots², te midden der golven, met eene zandbank of duin op een half uur, er van verwijderd, die vóór 't jaar 1720 nog vereenigd waren, doch door het geweld der stormen, thans geheel van elkaar gescheiden liggen.

Er is geen haven, en moest de stoomboot tusschen beide in, op 20 à 30 voet water, voor anker gaan. De "Cuxhaven", zoo als ons schip heette, liet om half zes, het anker slippen, anderhalf uur over den gewonen tijd, tengevolge van tegenwind en het ruwe weer, die de vaart op de rivier zeer hadden vertraagd.

[14] Groote roeibootten, ieder bemand met een zes- of achttal stevige zeelieden, kwamen onmiddellijk de passagiers afhalen, zonder dat eenige vorm van grensvisitatie behoefde plaats te hebben.³ doch, leverde dit traject, vooral aan de dames, een hoogst onaangenaam half uur op, omdat, door de sterkte beweging der zee en den hevigen wind, het gebruik van parapluies, by den aanhoudende regen, ten eenenmale verhinderd werd.

Op een steiger aan het onderland kregen we eindelijk, weder vasten grond onder de voeten; aan de oostzijde van de rots bevindt zich namentlijk, eene smalle strook zandgrond, terwijl het dorp, voor een vijfde deel beneden, doch voor de overige vier vijfde part, boven op de rots gebouwd is.

De opwekkende toonen der badkapel, uit de muziktent, aan 't strand, riepen ons het welkom toe, waarna allen zich verspreidden, tot het zoeken van eene woning.

[15] Onder geleide van een' knaap, die voor eene bagatel, mijn handkoffer droeg, besteeg ik de groote trap, naar het Bovenland of de klip, waar mij, in 't hotel Stadt London, aan de Falm, op den hoek van de Leuchthurmstrasse eene lieve nette kamer werd aangewezen, met uitzigt, door 't ééne raam op zee, en 't andere, over eenige tuintjes, op den vuurtoren, wiens helder licht, zooals ik s'avonds bemerkte tot in mijn bed scheen, doch was het eerst zes uur, en nog te vroeg, om reeds aan slapen te denken.

Na van de vermoeyenis der zeereis wat bekomen te zijn, ging ik dus in gezelschap van eenige medepassagiers, trotsch regen en wind, er op uit, om zoo mogelijk, een kijkje, van onze verblijfplaats te nemen, doch het weer was zoo ontzettend ruw, dat ik, met den Heer <Le> Sellman uit Hohenfelde bij Hamburg, mijn tijdelyken overbuurman, aan den anderen hoek der Leuchthurmstrasse, besloot niet verder te gaan, [16] terwyl het overig gezelschap, uit eenige heeren en dames bestaande, genoodzaakt was, den storm te trotseeren, wilden ze iets van Helgoland zien, daar zij, den volgenden morgen met de retourboot weder naar Hamburg zouden vertrekken.

Meier's restauratie, met tuin, eene goede, nog nieuwe inrichting, in 't bezit van een' zeer hupschen kastelein, werd nu onze laatste toevlucht.

2 Helgoland bestaat uit een hoog plateau van rode zandsteen en een lager duinachtig gedeelte.

3 Helgoland was tot 1890 Engels gebied.

Woensdag 27 Junij.

De storm van den vorigen dag was gelukkig bedaard, en schitterde de zee prachtig in heerlijken zonneschijn, toen ik al vroegtijdig beneden kwam. De eetzaal te gelijk vestibule, geeft door eene glazen deur, toegang tot de Falm, de meest oostelijke straat van het bovendorp, die aan de ééne zijde, begrensd wordt, door hotels en pensions, en aan de andere, door eene lage borstwering, langs de steile rotskant. Het uitzicht is voortreffelyk; het duin regt vooruit, van alle zijden [17] omspoeld, door de onmetelyke watervlakte der Noordzee, met het benedendorp in de laagte, tegen den rooden rotswand leunende. Alles is reeds leven en beweging; groote booten brengen de badgasten over de zee-engte naar het Duin, waarop zich de eigentlyke zeebaden bevinden, terwijl het badhuis voor de binnenbaden in 't beneden dorp staat.

De badkoetsjes en zelfs de menschen op het Duin zijn duidelyk te onderscheiden, en wordt de zee verlevendigd door zeilschepen en stoombooten, die zich in alle rigtingen voortspoeden, en tallooze visscherspinken, wier bemanning volijverig hun bedrijf uitoefent.

Volgens afspraak met den Heer Sellman gingen we te zamen, na het ontbijt, een zeebad nemen; wy moesten de groote trap afdalen, die 190 treden telt, en uit verschillende deelen bestaat, telkens op eene plate-forme uitloopende, waar banken en lantaarns geplaatst zijn. De stevige leuning schijnen de bewoners, zeer aantrekkelijk tot nederglijden, omdat de treden [18] buitengewoon laag zijn, denkelyk tot gemak, by het naar boven dragen van alle mogelyke goederen, langs deze eenige verbindingsweg tusschen het boven- en beneden dorp. Ze is in 1770 door de Deenen gebouwd, en in 1834, door de Engelschen, aan wie Helgoland tegenwoordig behoort, geheel vernieuwd.

Men heeft er fraaije, telkens veranderende uitzigten, en daalt ze schilderachtig in het benedendorp af.

Aan het badhuis, kochten wy kaartjes voor het zeebad en de boot, en zeilden in een kwartier naar het Duin, een alleropwekkendst tourtje, waarbij op 't laatst, het zeil gestreken en de roeispanten, door het zestal bootslui, moesten ter hand genomen worden.

Aan 't steiger gekomen, gingen de damespassagiers links, en wij beiden regts, naar 't heerenstrand, om na 't genot van een opfrischend zeebad, het duin, rond te wandelen.

De geheele lengte is 1100 en de breedte slechts 350 meters; in het midden verheffen zich lage zandheuvels, die met zware vloed, vrij van overstroming blijven. 't Is werkelijk [19] imposant, om van deze nietige hoogten op zulk een klein lapje grond, de zee rondom zich te aanschouwen, en het eiland Helgoland, op een afstand, als een loodregt rotsgevaarte, uit het heldere water te zien oprijzen. Digt by het steiger bevindt zich eene goede restauratie, de eenige woning op het geheele duin, met enkele houten barakken, voor nachtverblijf, wanneer de badgasten, door onverwachte storm verhinderd worden terug-te-keeren.

Voor ons, was hiervan, ditmaal geen sprake, het weer was superber, alleen maar wat tegenwind, zoodat veel geroeid moest worden, 't welke de terugtocht, drie kwartier deed duren.

De bezigtiging van 't eiland, den vorigen avond, zoo spoedig, geëindigd, was nu 't eerst aan de beurt, doch had het zeebad den honger opgewekt, waarvoor in de restauratie van Meier, een probaat middel te vinden was.

De Leuchthurmstrasse, ten einde gaande, kwam ik het eerst by den vuurtoren, die [20] tegen eene kleine vergoeding, mag beklommen worden. Eene spiraalvormige trap van gegoten ijzer, voert in den koepel en verder op de gallerij; de lamp in den laatsten tijd, geheel vernieuwd, naar het Fresnell-sijsteem, verspreidt haar sterk licht tot 8 mijlen ver in zee, en wordt 't geheel eilandje, s'avonds, er door in eene zachte schemering gehuld. De toren verheft zich 72 meter boven het niveau der zee, en biedt een prachtvollen rondblik, over de gantsche rots, die van geen ander punt, zoo goed overzien kan worden; van alle zijden, omringd door het onmetelyk watervlak tot aan den horizon, en wordt hier de overtuiging eerst regt levendig, hoe klein het eilandje indedaad is. 't Heeft den vorm van een regthoekigen driehoek, 5000 meter, in omtrek by eene lengte van 1760 meters, terwyl de grootste breedte er slechts 550 bedraagt.⁴

In minder dan 10 minuten loopt men het dwars over, en is een half uurtje voldoende, voor de wandeling van de zuid- tot de uiterste noordspits.

[21] Oostelyk van den vuurtoren, ligt het bovendorp, met de kerk, schilderachtig tusschen enkele heesters en boomen, die zich niet verder verheffen, dan de huizen; de onbarmhartige zeewinden toch, belemmeren allen hooger groei; het onderland is slechts ten deele te zien, 't ligt te digt onder den steilen rotswand.

De eenigsints heuvelachtige oppervlakte der rots, is bedekt met eene laag teelaarde, waarop alleen aard-appelen worden verbouwd en verder weiden, die de tallooze schapen tot voedsel dienen.

Het contrast der kleuren is zeer opvallend: de donkerroode rotssteen, het groen der weiden, de blaauwgroene

4 Het oppervlak van Helgoland is tegenwoordig minder dan een vierkante kilometer.

zee en het lichtblauwe uitspansel, vormen een wonderfraai geheel; nu eens badende in den heldersten zonnenschijn, dan weder verdonkerd door tijdelijke wolkschaduw.

Hoogst voldaan vervolgde ik mijne wandeling, en kwam langs den ouden vuurtoren die tot 1809 dienst deed, en nu tot signaalstation is ingericht. Door een stelsel van vlaggen [22] wordt eene gemeenschap, met de voorbijzeilende schepen onderhouden, terwijl op een' vlakken steen, vóór de deur, zich een soort van compas bevindt, tot aanwijzing van rigting en afstand, der voornaamste havens in de Noordzee, en van de hoofdsteden in Europa. Deze laatste toren staat aan de westzijde; de meest pittoreske der drie rotswanden. Geheel loodregt, soms zelfs, vooroverhellend, stijgt de kale roode steen massa uit de zee omhoog, door het geweld der winter stormen, op de zonderlingste wijze, tot grotten en rotsnaalden uitgespoeld; waarop de bogten in de kust, een uitmuntend gezicht veroorloven.

op sommige punten is een hek werk geplaatst dat voor mogelijke gevaren beschudt, bij het voortdurend afbrokkelen, of meer nog voor instortingen van grooteren omvang, als de rots door de golven ondermijnd is. Het eenige pad, meer toepasselijk, dan wel dichterlyk, de "Kartoffel-alley" genaamd, loopt noord waarts, tusschen kleine heuvels, waarvan de hoogste, de Flagenberg, uitgegra[23]ven en tot kruitmazijn aangelegd is.

Het eilandje wordt hier, hoe langer hoe smaller, en eindigt in een spitsen hoek: "de Noordkaap of Hamilton-Point", 't hoogste punt, 190 voet, boven de wateroppervlakte, met een vrijstaanden rotskegel, "de Naturn-Stak" van egale hoogte, op een paar ellen afstand er vóór, in zee, die in 1861, bij hevigen storm, van de hoofdgroep gescheiden is, en die even als de geheele westzijde, aan talloze zeemeewen en zee zwaluwen, eene gewenschte plaats tot nestelen biedt.

De oostkant van Helgoland, door de zeeengte begrensd, en door het beschermend duin, meer, voor de stormen beveiligd, heeft integendeel, een veel minder uitgebrokkelden wand, en zijn de Westerstormen buitendien veel talrijker en heviger dan de Oostelijke.

Bij het dorp teruggekomen, nam ik een kijkje in de gartenanlage: "Landliches-Verkehr" van de gezusters Brodersen, die door de badgasten druk bezocht wordt. De inrichting van de zalen, met verandas langs den tuin is zeer net, doch trof ik er [24] toevallig niemand: ik toefde dus zeer kort, en ging het dorp verder bezien.

In de nabijheid liggen de oude, weinig aanzienlijke kerk en een groot, net, schoolgebouw. De straatjes zijn alle uiterst smal, veel te smal voor paarden en rijtuigen, doch worden die op Helgoland niet gevonden. Er moeten, naar men mij verzekerde, oude Helgo-landsche vrouwen zijn, die nog nooit een paard zagen. Het aantal koeijen varkens en honden, bepaalt zich ook, tot heel enkele exemplaren, zoodat eene voorbeeldige zindelykheid op straat heerscht, hoewel de bevolking, de eer toekomt, dat ze in kleeding en woning niet minder op properheid is gesteld.

Het dorp maakt een' vriendelijken indruk, veelal met bloemen voor de ramen, en zijn, op het drukste van den badtijd, in bijna alle huizen, kamers te huur.

De hotels en pensions, langs de Falm, trekken evenwel de meeste vreemden, zoowel om de grootte, als het fraaijere uitzigt, maar zijn bijgevolg, ook de duurste.

[25] Voor het bezoek van de zuidkaap, moest ik, het dorp, in tegenover liggende rigting weder verlaten, langs de woning van den Engelschen gouverneur, een groot huis met fraaijen tuin, en voorbij eenige kanonnen, die telkens by de aankomst der stoombooten worden afgeschoten. De Falm als basis van den driehoek, eindigt, spits toeloopende, in de Zuidkaap met een even onbegrensd en prachtig uitzigt, als de noordelijke punt.

Om den hoek, vangt de westzijde weder aan, met hare schilderachtige kloven en rotspoorten, en evenzeer, een geheel vrijstaanden kegel, "de Mönch" op enkele ellen afstand van den rotswand, steil, uit zee, omhoog rijzende. Hiermede was de bezigtiging van het bovenland afgelopen, en die van het benedendorp aan de beurt.

De trap afgaande, komt men in de hoofdstraat, met het Conversationshaus aan de regter zijde, een groot gebouw, van twee verdiepingen, met een' tuin aan de voorzijde. De ruime eetzaal beneden, dient s'avonds voor bals en muzikuitvoeringen, en de boven[26]vertrekken voor biljard- lees- en receptiekamers. Naast de eetzaal is een kleiner lokaal, als restauratie dienst doende, waar ik uitmuntend, à la carte dineerde. Om de weinige badgasten, had de table-d'hôte tot dus ver, nog niet plaats gehad maar noodigde de restaurateur mij, tegen den volgende dag, wijl de vele passagiers der laatste stoomboot, den aanvang mogelijk maakte.

Het benedendorp is spoedig gezien. Het badhuis is eenvoudig doch doelmatig en bevindt er zich ook het postkantoor, vereenigd met het telegraafbureau, waar het getal passagiers, der verwachte stoombooten, reeds te voren wordt gepubliceerd.

De reuk van visch, die overal te droogen hangt, en van het zeewier bij ebbe, maakt de atmosfeer dikwyls onaangenaam, dat op den prijs der pensions nog al invloed uitoefent. Deze goed koopere taxen, of ook wel vrees voor 't herhaald trappen klimmen zijn oorzaak, dat vele badgasten er niettemin hun intrek nemen.

[27] De gerenommeerde restauratie van Jansen, in het bovendorp bij de kerk, is gewoonlijk een punt van reünie, doch de weinige bezoekers, deden mij al spoedig terugkeeren naar 't onder land, in het Strandpaviljoen van Reiner, waar zich in de dicht bijgelegen muziktent, de vrij verdienstelijke badkapel deed hooren; doch ook hier, was het stil, de meeste gasten schenen het verblijf, in hunne eigene kamers te prefereren.

Gelukkig kwam later de Heer Sellman mij gezelschap houden, met wien ik het geheele strand van het onderland, langs wandelde, op welke tour de Heer en Mevrouw Köhler uit Schafstedt bij Halle a/d Saale, en nog een heer en dame, wier namen ik vergeten ben, alle reisgenooten der stoomboot, zich bij ons voegden, met wie we gezamentlyk de verdere avond=uren, in den tuin van Meier's restauratie, zeer genoeglyk passeerden, om, even als op alle andere badplaatsen, reeds vroegtijdig ter ruste te gaan.

[28] *Donderdag 28 Junij.*

Met prachtig weder ging ik om 8 uur, met mijn' buurman, nogmaals een' zeebad nemen doch het grootste genot, de sterke golfslag, zooals op den vorigen dag, herhaalde zich hélaas niet: de zee was glad als een' spiegel.

In de restauratie op de Dühne, verzamelden zich langzamerhand, verscheidene badgasten om te "frühstücken", dat mij veel beter beviel dan te wachten tot na terugkomst op Helgoland, waar ieder zijn s'weegs gaat, terwijl de reünie op het duin, integendeel veel bekoorlijks heeft.

Bij onze terugkomst begon het te regenen, gelukkig niet van langen duur, zoodat ik het plan kon volvoeren, om, met den Heer Sellman, die voor zaken Helgoland bezocht, en dus niets gezien had, het eiland nogmaals rond te wandelen, dat door de afwisselende zeegezigten telkens een nieuw genot biedt.

Bij de kerk gekomen, had er eene begrafenis plaats, waarbij de schoolknappen, eenige koraalzangen uitvoerden, die meer van goeden wil dan van muzikalen aanleg getuigden.

De restauratie van Jansen, juist er tegenover [29] schonk ons gelegenheid, om tusschen de reten der gordijnen, ter eere van de overledene neergelaten, de geheele plechtigheid te aanschouwen, waarbij het mijne aandacht trok, dat, met afwijking van elders gebruikelijke vormen, de famiële en vrienden zeer uiteenloopende kleeding droegen: de cijlinderhoed was weinig vertegenwoordigd, voor 't meerendeel flambou's of petten.

Door een en ander, was de voormiddag als omgevlogen, en gaf te 3 uur, de klok van het Conversations-haus het sein voor de uitstekende table d'hôte. Eene opgewekte stemming heerschte onder de gasten, nu allen reeds meer of minder met elkaar bekend, dat door het geïsoleerde van het eiland zeer bevorderd wordt, zoodat men zich, na afloop, en corps naar het strandpaviljoen begaf, om onder genot van eene kop koffij, en de muziek der badkapel, de aan komst van de Hamburger boot af te wachten.

De rook wolken aan den horizon, verkondigden weldra hare nadering, en gaven, na eene poos, de gewone drie kanonschoten, op de zuid[30]spits, het sein, dat de boot, in de zee engte voor anker was gekomen. De sloepen staken van wal en even als twee dagen te voren, moesten de nieuwe reizigers, tusschen eene lange rij van badgasten en inwoners, eene soort van revue passeren.

De verwachting is, uit den aard der zaak, op zulk een afgelegene punt, midden in zee zeer gespannen. De een zocht kennissen, een ander hoopt op brieven, een derde ziet uit naar couranten, en de dorpsbewoners naar menschen, die woning en onderhoud behoeven, waaruit, met de vischvangst, hunne voornaamste verdiensten ontspruiten.

De Helgolanders komt intusschen den lof toe, dat afzettery of vuil winstbejag, zoo als helaas ! op zoovele andere plaatsen, hem vreemd zijn; diefstal komt nooit voor en staat hij, in 't algemeen, ook buitenaf, zeer gunstig aangeschreven.

Toen al de drukte van aan komst voorbij en alles weder tot zijn' normalen toestand teruggekeerd was, volgde een bezoek aan de winkels, die hoofd zakelyk in het benedendorp liggen; zeer nette uitstallingen van galanteriën [31] photographien, en prachtige artikels van zeemeeuwen of zeezwaluwen voor dames, schonken eene ruime keuze, tegen zeer matige prijzen; een bewijs te meer, dat de Helgolander geene onbillijke winsten tracht te nemen.

De kapel, die s'middags aan strand speelde, gaf om 7 uur, een concert in de groote zaal van 't Conversations-haus. Jammer dat de werkelijk vrij goede muziek niet meerder publiek had gelokt. 't Was er zeer leeg, doch 't onderhoudend gezelschap, van den Heer en Mevrouw Köhler, en van den Heer Sellman, maakten 't voor mij, tot een' zeer aangename avond.

Om 10 uur te huis komende, ging ik, door het heerlijk weder verlokt, nog eenige oogenblikken, naar 't Westerstrand bij den vuurtoren, om 't onmetelijk watervlak bij nacht te aanschouwen, en inderdaad, het was imposant, op de telkens veranderende lichtschakeringen, van de overigens zoo kalme zee te turen. Eene volstrekte eenzaamheid heerschte rondom, alleen [32] afgebroken, door de ver verwijderde en gedempte orkestmuziek van een danshuis, waarna ik mij vroegtijdig ter ruste begaf, om

Vrijdag 29 Junij, de zon weder in vollen glans te zien schijnen, en uit mijne kamer de stoomboot te zien opstoken, die mij te 9 uur naar Hamburg zoude terugvoeren.

Met weemoed verliet ik het bekoorlijk plekje, waar ik zooveel genoot, en gaarne langer zoude vertoefd hebben, om er telkens, die geheim zinnige zee, op nieuw te aanschouwen, die altijd hetzelfde is, en toch immer weder anders schijnt, of om s'morgens, de op wekkende vaart naar het duin te maken, en er een heerlijk zeebad te nemen, doch de tijd, die ik mij kon veroorloven, was verstreken, en vertrok ik, met hoogstens een twintigtal passagiers, de Elbe te gemoet.

Van de ontzettende beweging op de heenreis, was nu niets te bespeuren; aller prachtigst weder begunstigde den overtocht, de zee was naauwelijks gerimpeld, en werd Helgoland van lieverleede kleiner [33] om eindelijk aan den horizon te verdwijnen. Tallooze schepen vertoonden zich heinde en verre, en bragten leven en beweging op het oneindig watervlak, dat we spoedig doorgestoomd zouden zijn.

Reeds kwam de vuurtoren van Neuwerk in 't gezigt, de kelder groene kleur van 't water werd matter, en verkondigde de geelachtig troebele tint, de nabijheid der Elbe, wier oevers, zich weldra aan den gezigteinder vertoonden. De eigenaardige, op wekkende, zee lucht verdween, om plaats te maken, voor een zoelere luchtstroom van het land, en stoomden we langs Cuxhaven, de Elbe weder op.

De reäctie na eene volbragte tour, en de weinig op wekkende rivier, althans voor de eerste helft, deden mij naar het einde der reis verlangen, die door den gunstigen wind, gelukkig 2 uur korter duurde, dan op de heenreis, daar te vier uur, de boot reeds te Hamburg aan de kaai lag.

Eene, van de vele, gereedstaande droschkes bragt mij, in gezelschap van den Heer [34] Sellman, die mede teruggekeerd was, naar het Pariser- of Venloër bahnhof, een zeer interessante rid, van een half uur, langs de zoo beroemde havens en dokken van het magtig Hamburg. Van hier wandelden wij naar het naburig zomertheater Tivoli, waar het tooneelstuk "Moederzegen", zeer middelmatig, en met eene bedroevende mise-en-scène, opgevoerd werd, in de pauses afgewisseld, door wandelingen in den tuin, totdat voor mij, den tijd van vertrek naderde.

Na een hartelijk afscheid, van mijnen gezelligen reisgenoot, wandelde ik het station tegemoet; ik kwam de visitatie gelukkig vrij en vertrok om elf uur, per nachttrein, om

Zaterdag 30 Junij, over Bremen tot Osnabrück, zonder wagenverwisseling, door te rijden, waar een oponthoud van 5 kwartier, even na zonsopgang, ruimschoots tijd gaf, het ander station op te zoeken.

De verdere route over Rheine en Salsbergen, leverde niets bijzonders, en bereikte ik te half negen, s'morgens, welbehouden, de plaats mijner inwoning.

Index

- Altona 12
 Amsterdam 7, 12
 Natura Artis Magistra 12
 Bentheim 7, 11
 Curhaus 11
 Blankenese (Blankeneze) 12
 Bremen 11, 17
 Brodersen, gezusters 15
 Celle 11
 Cuxhaven (Cüxhaven) 12, 17
 Cuxhaven. Schip 13
 Delden, Mattheus van 7
 Deventer 7
 Duitsland (Deutschland) 12, 13
 Elbe. Rivier 11, 12, 16, 17
 Flora 12
 Fresnell-sijsteem. Verlichtingssysteem 14
 Glückstadt 12
 Halle a/d Saale 15
 Hamburg 7, 9, 11, 12, 13, 16, 17
 Alster. Binnenmeer 12
 Alster-pavillioen 12
 Alte Jungfern stieg 12
 Binnen-alster 11, 12
 Damthor 12
 Jungfernstieg 12
 Meier's restauratie 13
 Neue Alster halle 12
 Pariser- of Venloër bahnhof 17
 St Pauli 11
 Streitshotel 11, 12
 Tivoli. Zomertheater 17
 Zoölogischen tuin 12
 Hamburg-Amerikanische-Packetfahrt-Actiën-
 Gesellschaft. Scheepsonderneming 12
 Hannover 11
 Harburg 11
 Helgoland. Eiland 7, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17
 Conversationshaus 15, 16
 Duin (Dühne), het. Strand 14, 16
 Bovenland 13
 vervolg *Helgoland*
 Falm, de. Straat 13, 15
 Flagenberg. Heuvel 15
 Hamilton-Point 15
 Kartoffel-allee 15
 Landliches-Verkehr. Tuin 15
 Leuchtturmstrasse 13, 14
 Meier's restauratie 16
 Mönch. Rotskegel 15
 Naturn-Stak. Rotskegel 15
 Noordkaap 15
 Stadt London. Hotel 13
 Westerstrand 16
 Zuidkaap 15
 Hendschel. Reisgids 11
 Hohenfelde 13
 Jansen. Restauratiehouder 15, 16
 Keulen 7
 Köhler, heer 15, 16
 ---, mevrouw 15, 16
 Lüneburg 11
 Lüneburgerheide 11
 Meier. Restauranthouder 14
 Moederzegen. Toneelstuk 17
 Münden 11
 Neuwerk. Eiland 13, 17
 Noordzee 12, 13, 14
 Osnabrück 11, 17
 Reiner. Strandpaviljoenhouder 15
 Rheine 17
 Rotterdam 7, 12
 Saale. Rivier 15
 Salsbergen 17
 Schafstedt 15
 Sellman, Heer Le 13, 14, 15, 16, 17
 Sint Jan (St Jan) 11
 Süllberg. Berg 12
 Walcheren 11
 Uelsen 11
 IJssel, de 7
 Zutphen 11

Eerder is in deze serie verschenen:

1	DIERBARE LAURA Brieven van Rudolf Sandberg 1823 – 1830	14.-
2	HOOGH WEL GEBOREN HEER EN NEEF Brieven van de patriot Adolf Warner van Pallandt tot Zuthem 1782 – 1787	8.-
3	NAAR PARIJS Een reisverslag van enige Zwolse heren naar de Franse hoofdstad in 1777	7. ⁵⁰
4	LIEVE NAATJE Brieven van Elsje Feith aan Naatje Siertsema, en andere familieleden	8. ⁵⁰
5	EENE REYSE NA VLAANDEREN EN BRABAND Een reisverslag van Lambertus Nilant uit 1768	8. ⁵⁰
6	AEN ALLE VRINDEN MET RESPECT Correspondentie van familie Nilant 1698 - 1762	9.-
7	VAN FOLIO TOT DUODECIMO Negen particuliere Zwolse bibliotheken	10.-
8	VERLOREN HUISELIJK GELUK Gedichten en overpeinzingen 1795 - 1817	7. ⁵⁰
9	BANKROET De ondergang van Johan Willem Simon baron van Haersolte 1810	17. ⁵⁰
10	GELIEVE HET DAER HEEN TE DIRIGEREN... De brieven van Willem V aan Arend Sloet tot Tweenijhuizen 1771 - 1785	9.-
11	ALLER TREFFENDST EN STOUT De huwelijksreis van J.C. baron van Haersolte naar Duitsland, Zwitserland en Italië in 1837	6.-
12	BROEDER IN APOLLO Brieven en alba amicorum van Zwolse dichters 1800 - 1840	12.-
13	EEN GROTE TOUR Hendrick Jordens in Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitsland 1684 - 1685	10.-
14	LEVENSBERICHT De autobiografie van J.F. Serrurier 1771 - 1844	11.-
15	EEN HELE COURANT De correspondentie van de familie Bangeman 1804 - 1881	11.-
16	REISEBOEK Vijftien reisverslagen van de jonge graaf van Rechteren Limpurg 1804 - 1813	8.-
17	DE GEWIGTIGSTE GEBEURTENISSEN Het studentendagboek van Adolph F.L. graaf van Rechteren Limpurg 1814-1817	12.-
18	OVER GROTE KEIEN NAAR PARIJS De huwelijksreis van graaf van Rechteren Limpurg 1824	7.-
19	LIEVE PAPA! Brieven van W.B. Blijdenstein, bankier te Londen aan B.W. Blijdenstein, bankier te Amsterdam 1895-1907	14.-
20	AANGENAME RENCONTRES Drie reishervattingen aan de Rijn 1821, 1840 en 1865	8.-
21	PERROKIETEN EN PAPAGAYEN, PAPAIJERS EN PISANGS Een reis om de wereld 1824 - 1826	7.-
22	SCHOUWPELEN Een reis naar de Middellandse Zee 1834	8.-
23	HET ANKER WORDT GELIGT Brieven vanuit de hele wereld van J.C. baron van Haersolte 1824 - 1834	14.-
24	HERINNERINGEN AAN DUITSLAND Harzgebergte 1856, Taunusgebergte 1872, Baden-Baden 1902	9.-
25	EN ROUTE Drie reisjournalen van Rudolphina gravin van Rechteren 1827, 1836 en 1838	9. ⁵⁰
26	EER EN LUISTER Het proces om de havezate Haerst 1786 - 1803	9. ⁵⁰
27	TAL VAN BERGEN EN BOSSCHEN Een reis naar Saksen, Bohemen en het Thüringerwoud 1876	8.-
28	GEFNUIKTE AMBITIES Geen geld en eer voor onwettigen 1834-1900	10.-
29	EEN WAARLYK PRACHTIG LANDSCHAP Een reis door Graubünden en Glarus 1875	8.-
30	AFGEZEIJLD Een commissie naar Staats-Vlaanderen 1783	7.-
31	ONBESCHRYFELYK GROOTSCH Een wandeling door Zwitserland 1869	9.-
32	WILDROMANTISCH Een tocht door Beieren, Tirol en Oostenrijk 1878	8.-
33	EEN ALLERDROEVIGST TREURTONEEL Een mislukte reis naar Noord-Amerika 1783	7.-
34	EEN ONAFHANGELIJK WIJS EN ALMAGTIG WESEN De geloofsbelijdenis van Margaretha Isabella van Ittersum tot Relaer 1801	10.-
35	TOT LOSSER GEKOMEN Het notitieboek van Aleida Leurink 1698-1754	15.-

36 'T IS EENE TOOVERWERELD	Een bezoek aan de werelddtentoonstelling te Wenen en een tocht in Salzkammergut door Mattheus van Delden 1873	8.-
37 EEN AANBLIK EENIG IN ZYN SOORT	Mattheus van Delden in Tirol en in het noorden van Italië 1868	10.-
38 s'LANDS WIJZE, s'LANDS EER	Beschrijving van Londen, Wight en Noord-Wales door Mattheus van Delden 1879	9.-
39 REIJSJES NA MUNSTERLAND	Floris Willem Sloet tot Warmelo, 1776; Hendricus Octavius Feith, 1814 en 1817; Adrien Jean Elisa van Bevervoorden, 1834	9.⁵⁰
40 ONGEMEENE LIEFDE EN GENEAGENTHEYT	Hendrik Berents' journaal van zijn reis naar de Doopsgezinde Broeders in Pruisen, 1719	
	Digitale uitgave	5.-
41 THEE DRINKEN	Het dagboek van Steven van Delden en Aleida Catharina Houck, 1812-1824	
	Digitale uitgave	5.-
42 REIZEN VOOR GENOEGEN	Een reisje van Aleida van Delden door België en langs de Rijn, 1856, en van Mattheus van Delden door België, 1863	
	Digitale uitgave	5.-
43 DEN TOESTAND DER BOSSCHEN	Een studiereis van J.H.G. Jordens door Duitsland ten behoeve van de bosbouw in Oost-Indië. 1854-1855	
	Digitale uitgave	5.-
44 VERDER! IMMER VERDER!	Een bezoek van Mattheus van Delden aan het kleine eiland Helgoland. 1877	
	Digitale uitgave	5.-

O V E R I J S S E L S E H A N D S C H R I F T E N

Te bestellen bij Streng, Woesterweg 5, 8162 RW EPE
 Tel.: 0578 614388. E-mail: jcstreng@planet.nl